

Tulr 10.11.2015

Helsinki 5.11.2015

Dnro 4298/4/14

Jouni Luukkainen
Puheenjohtaja, Pääkaupunkiseudun ateistit ry
Wallininkuja 2 C 53
00530 HELSINKI

Viite: Kirjeenne 13.10.2014, 16.5.2015 ja 16.10.2015

VASTAUS

Arvostelitte kirjeissänne Opetushallituksen 16.9.2014 antamia uskonnon ja elämäncatsomustiedon opetuksen järjestämistä koskevia ohjeita (OPH dnro 3/012/2014).

Kirjoituksissanne piditte virheellisinä elämäncatsomustiedon opetuksen järjestämiseksi vaadittua kolmen oppilaan/opiskelijan määrää. Toiseksi katsoitte, että katsomusopetusta ei tulisi sitoa oppilaan/opiskelijan uskonnollisen aseman muutokseen. Kolmanneksi piditte ohjetta harhaanjohtavana sellaisen enemmistön uskonnon opetukseen osallistumattoman opiskelijan osalta, joka ei osallistu oman uskonnon opetukseen, vaikka oppilaan huoltaja/opiskelija ei ole tätä opetusta pyytänyt. Neljänneksi ohjeessa oli mielestänne vaiettu perusopetuslain uskonnon ja elämäncatsomustiedon opetusta koskevasta korkeimman hallinto-oikeuden päätöksestä (KHO 2004:99; huoltajien yhteinen ilmoitus). Lisäkirjoituksessanne viittäisitte ns. sukupuolineutraaliin avioliittolakiin ja sitä koskevaan hallituksen esitykseen 65/2015 vp.

Arvostelunne yksityiskohdat ilmenevät kantelusta vastineesta ja täydentävästä lisäkirjoituksesta. Pyysitte eduskunnan oikeusasiamiestä tutkimaan ohjeiden laillisuuden ja toivoitte oikeusasiamiehen tiedottavan Opetushallitukselle sen ohjeissa tekemistä virhetulkintoista.

Asianne esiteltiin apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoalle, jonka pyynnöstä ilmoitan Teille vastauksena seuraavan.

Suomen perustuslain 109 §:n mukaan eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävänä on valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa.

Suomen perustuslain 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun

henkilöön liittyvän syyn perusteella. Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

Suomen perustuslain 11 §:n mukaan jokaisella on uskonnon ja oman-tunnon vapaus. Uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Opetushallitus antoi 16.9.2014 esi- ja perusopetuksen sekä lukiokoulutuksen järjestäjille tarkistetut ohjeet uskonnon ja elämänskatsomustiedon opetuksesta. Ohjeissa (Dno 3/012/2014, 4/012/2014) on muun ohella todettu, että oppilaitoksen koulun tulee tiedottaa oppilaille ja huoltajille koulussa järjestettävistä tapahtumista ja niiden sisällöstä. Koulujen on uskonnollisten tilaisuuksien ja toimitusten aikana mahdollisuuksien mukaan järjestettävä vaihtoehtoista ja mielekästä toimintaa. Vaihtoehtoisen toiminnan tulee olla, uskonnollista sisältöä lukuun ottamatta, luonteeltaan ja tavoitteiltaan mahdollisimman samankaltaista kuin siinä tilaisuudessa, jonka tilalla muuta toimintaa järjestetään. Koulun tulee huolehtia myös siitä, ettei uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumisesta tai osallistumatta jättämisestä aiheudu oppilaalle leimautumista tai muita haitallisia seuraamuksia.

Opetushallitus on lisäksi tänne 29.4.2015 antamassaan selvityksessä kertonut, että Opetushallituksella ei ole opetuksen ja koulutuksen järjestäjiä velvoittavaa toimivaltaa tällaisten 16.9.2014 annettujen, sinänsä kunnissa opetuksen järjestäjille tarpeellisten mutta normina sitomattomien ohjeiden antamiseen. Kuten ohjeessakin todetaan, opetuksen järjestäjät vastaavat ensisijaisesti opetuksen sekä koulun juhlien ja uskonnollisten tilaisuuksien järjestämisestä niihin liittyvien säännösten edellyttämällä tavalla. Ohjeesta ilmenee sama kannanotto lukioiden suhteen.

Ohjeessa ei perusopetuslain 13 §:n 5 momenttiin ja lukiolain 9 §:n 5 momenttiin viitaten ole tyhjentävästi määrätty, keitä oppilaita tai opiskelijoita lasketaan mukaan elämänskatsomustiedon opetuksen järjestämiseen velvoittavaan oppilaiden ja opiskelijoiden vähimmäismäärään. Opetushallitus toteaa lausunnossaan, että se on tarvittaessa valmis tarkistamaan ohjeiden ko. kohdan sisältöä. Molempien lakien mukaan elämänskatsomustiedon opetusta tulee kuitenkin järjestää, jos opetukseen oikeutettuja oppilaita on vähintään kolme.

Todettakoon lisäksi, että oikeusasiamiehen kanslia on 7.10.2014

SiV 4.12.2014

?

antanut perustuslakivaliokunnalle lausunnon (Dnro 4077/5/14) perusopetuslain ja lukiolain muutoksista (HE 136/2014 vp), jotka koskivat evankelisluterilaisen ja ortodoksisen uskonnon opetusta sekä siihen esitettyä kolmen oppilaan määrää. Tämä esitys on sittemmin 19.9.2014 rauennut, joten johtoa siitä ei ole saatavissa.

Apulaisoikeusasiamies Pajuoja on päätöksessään toiseen kanteluun (Dnro 3994/4/13) jo 13.11.2014 todennut, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä on EIS 9 artiklan tulkinnassa katsottu uskonnonvapauteen kuuluvan myös yksilön oikeus olla joutumatta tilanteisiin, joista voi seurata vakavaa leimautumisen vaaraa tai joissa julkisen vallan neutraalisuus uskontojen ja vakaumusten suhteen merkittävästi vaarantuu. Negatiiviseen uskonnonvapauteen liittyen tuomioistuin on painottanut yksilön oikeutta olla tuomatta esiin omaa vakaumustaan ja valtion pidättäytymistä omalla toiminnallaan aiheuttamasta tilanteita, joissa henkilön vakaumus paljastuu (ks. esim. EIT Grzelak v. Puola, 22.11.2010).

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on viimeaikaisessa mietinnössään (2/2014 vp) ottanut perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten näkökulmasta kantaa uskonnon ja omantunnon vapauden huomioon ottamiseen koulujen tilaisuuksissa. Tätä kysymystä tullaan käsittelemään tulevassa kanteluratkaisussa (EOA 2469/4/14; Helsingin vapaa-ajattelijat ry).

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa painottuu opetuksen kohdalla vanhempien vakaumuksen kunnioittaminen heidän valintansa mukaisesti. Vaikka oikeus katsomuksellisen vakaumuksen kunnioittamiseen kuuluu vanhempien oikeuksiin, on kyse toisaalta ja samalla lapsen oikeudesta. Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa painotus on nimenomaan lapsen uskonnonvapaudessa, jota vanhemmat voivat ohjata sopusoinnussa lapsen kehitystasoon nähden. Lapsen näkemykset tulee ottaa vakavasti: LOS 12 artikla suojelee kaikkien lasten, jotka kykenevät muodostamaan näkemyksiä, oikeutta ilmaista ne vapaasti kaikissa lasta koskevissa asioissa. Tähän sisältyvät myös uskontoa koskevat asiat (ks. Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja, Helsinki 2011, s.147).

Oikeuskirjallisuudessa ei ole otettu selkeää kantaa siihen, onko alaikäisellä henkilöllä perusoikeuksiaan koskevissa asioissa itsenäinen, huoltajasta riippumaton puhevalta. Teoksessa Hakalehto - Wainio: Oppilaan oikeudet opetustoimessa, 2012 (s.36) on todettu, että kun perustuslain lapsia koskevaa säännöstä luetaan yhdessä LOS 12 artiklan kanssa, voidaan perustella näkemystä, jonka mukaan lasta täytyy kuulla kaikissa häntä koskevissa asioissa ja hänen näkemyksensä on otettava päätöksenteossa huomioon. Lisäksi lapsella voi olla itsenäinen puhevalta tietyissä kysymyksissä, jotka ovat selvästi hänen henkilöönsä liittyviä ja joissa lapsella ei ole tarvetta erityiseen suojeluun. Edelleen saman teoksen mukaan LOS

korostaa uskonnonvapautta lapsen oikeutena. Vaikka vanhemmilla on oikeus käyttää uskonnonvapautta koskevaa puhevaltaa tietyissä tilanteissa, nämä lapsen oikeuteen kohdistuvat rajoitukset on pystyttävä perustelemaan hyväksyttävällä tavalla (s. 296).

Lapsen oikeuksien näkökulmasta on perusteltua, että opetuksen järjestäjä kunnioittaa asiaa arvioimaan kykenevän lapsen omaa ilmoitusta siitä, ettei hän katsomuksensa vuoksi osallistu uskonnon harjoittamiseksi katsottaviin tilaisuuksiin. Toisaalta ihmisoikeussopimuksissa asetetaan velvoite kunnioittaa vanhempien vakaumusta. Edelleen lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 4 §:n mukaan lapsen huoltajan on turvattava lapsen kehitys ja hyvinvointi siten kuin 1 §:ssä säädetään, missä tarkoituksessa huoltajalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, asuinpaikasta sekä muista henkilökohtaisista asioista. Myös perusopetuslaissa sekä lukiolaissa on asetettu opetuksen järjestäjälle velvoite toimia yhteistyössä lasten ja nuorten kotien kanssa.

Suhteessa nyt puheena olevaan ohjeeseen koulun asiana ei ole yhteishuoltajuudenkaan tilanteessa ratkaista katsomusopetuksen valintaa. Koulu voi apulaisoikeusasiamiehen mukaan kuulla tarvittaessa huoltajia ja luottaa huoltajan/huoltajien toimesta annettuun ilmoitukseen eikä voi "oletusarvoisesti" (vrt. vastinekirjoituksenne 16.5.2015) sijoittaa oppilasta johonkin opetusryhmään. Sen vuoksi viittauksen jättäminen pois korkeimman hallinto-oikeuden vanhaan ratkaisuun KHO 2004:99 ei ole tulkittavissa puutteeksi Opetushallituksen ohjeessa, koska uudempaakin pohdintaa ja oikeuskäytäntöä löytyy. Toisaalta Suomen kansallinen käytäntö ja toisaalta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut ovat erilinjaisia. Kysymys ns. sukupuolineuraalista avioliittolaista (HE 65/2015 vp) on vasta eduskunnan käsiteltävänä ja yhdistyksenne on lähettänyt kannanottonsa eduskunnan valiokunnille.

Edellä kerrotun perusteella apulaisoikeusasiamies totesi, ettei tässä asiassanne ilmennyt aihetta epäillä sellaista Opetushallituksen menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä, jonka perusteella olisi täällä syytä ryhtyä toimenpiteisiin.

Kirjeenne ei siten johtanut apulaisoikeusasiamiehen puolelta enempään.

Esittelijäneuvos

Jorma Kuopus